

AI en recht

Elisabeth M. Uijttenbroek
Arno R. Lodder¹

Enig idee waarom besloten werd tot de invoering van de OV-jaarkaart voor studenten? Eind jaren tachtig konden de programmeurs en de juristen het niet eens worden over de wijze waarop de reiskostenvergoeding voor studenten moest worden vormgegeven. Interessant aan de invoering van de Wet studiefinanciering was dat het wetgevingstraject parallel liep aan het automatiseringstraject. Dat is natuurlijk vragen om problemen. De wetgeving wordt gaande haar traject op verschillende momenten aangepast, soms op fundamentele onderdelen. Een programmeur zit niet te wachten op steeds veranderende vereisten (*requirements*), zeker niet als deze van ingrijpende aard zijn. Dit noemt men *Requirements creep*, door Chris Verhoef (hoogleraar informatica aan de VU in Amsterdam) ook wel het 'Betuwelijn-effect' genoemd. Daar komt dan nog bij dat wetteksten niet altijd letterlijk genomen worden en juristen niet altijd in staat zijn zich op een voor informatici begrijpelijke wijze uit te drukken.

Naar verluid bestaat in een van de *counties* of graafschappen in Engeland de bepaling dat tuinhedden niet zijn toegestaan. Deze regel is eenvoudig in te voeren in een kennissysteem. Lastiger wordt het om de daarnaast bestaande regel "als iemand een tuinhed heeft, dan moet deze groen zijn" in te voeren. In dezelfde lijn - en illustrerend voor het verschil tussen exact en gamma - is de bepaling uit het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering over dwingend bewijs:

"Dwingend bewijs houdt in dat de rechter verplicht is de inhoud van bepaalde bewijsmiddelen als waar aan te nemen."

1. Beiden verbonden aan het Computer/Law Institute (<http://clivu>) van de Faculteit Rechten alsmede aan het Centre for Electronic Dispute Resolution (CEDIRE.org).

Toen een Amerikaanse scheikundige in 1995 hoorde over het vakgebied AI & Law was zijn eerste reactie: "Do they have anything in common?". In deze bijdrage maken wij duidelijk dat er veel raakvlakken zijn, hoewel het aparte werelden blijven, die van de jurist en de informaticus. Aan de orde komen ondermeer de master AI & Law en het "slim zoeken in rechtspraak"-project (ook bekend als het BEST-project).

Elisabeth M. Uijttenbroek

Arno R. Lodder

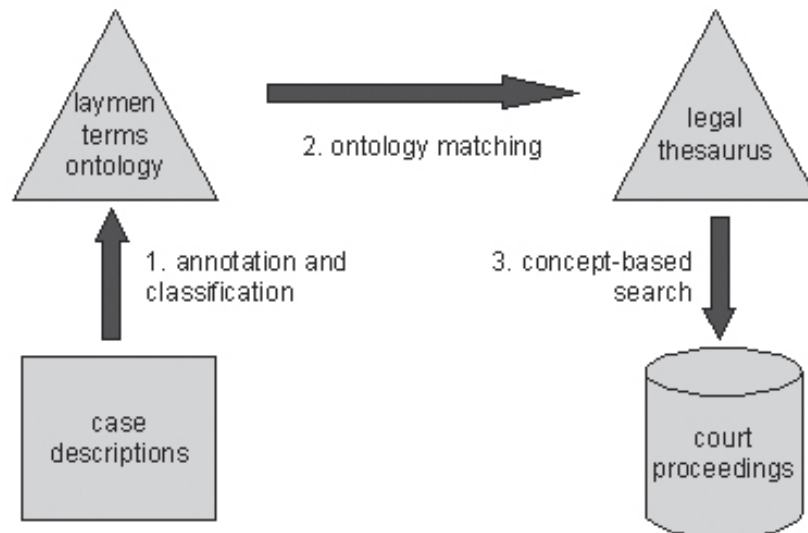
Dat klinkt zelfs een wiskundige redelijk vertrouwd in de oren. In de volgende bepaling wordt dit adagium gerelativeerd:

"Tegenbewijs, ook tegen dwingend bewijs, staat vrij, tenzij de wet het uitsluit."

Nu zou je als informaticus/AI'er kunnen besluiten het recht te laten voor wat het is, maar dit is vanwege tenminste twee redenen niet verstandig. In de eerste plaats is het juridische domein als toepassing voor AI-onderzoek bijzonder interessant. Daarnaast is er in de praktijk grote behoefte aan de ontwikkeling van intelligente software voor de juridische beroepsgroep. Dit verklaart waarom er een master AI & Law wordt aangeboden. Deze master omvat niet alleen de basisbeginselen van het recht, maar gaat ook in op de eigenaardigheden van het juridische domein die het voor een informaticus/AI'er zo interessant maken. Vakken die onderdeel uitmaken van deze master, zijn onder andere Inleiding in het Recht, waarbij vrijwel alle rechtsgebieden kort aan de orde komen en het verplichte vak IT en Recht. Tijdens deze cursus wordt zowel ingegaan op het recht dat van toepassing is op IT en Internet, als op de ontwikkeling van software ten behoeve van juristen. Een ander te noemen vak is IT Analyse Jurisprudentie Internetrecht:

Wat 'recht' is op het internet blijkt niet altijd even helder te zijn. Dat heeft verschillende oorzaken. Soms is het niet duidelijk wat het juiste 'offline' equivalent is van een probleem op het internet, bijvoorbeeld bij de aansprakelijkheid van providers. Soms worden problemen als gevolg van de technologische mogelijkheden van het internet veel groter, bijvoorbeeld bij het inbreuk maken op het auteursrecht. Ook is het mogelijk dat de regels helder zijn, maar dat handhaving van deze regels betrekkelijk illusoir is, zoals bij de kopiëren van muziek via het internet. Bij sommige uitspraken kan men achteraf zelfs twijfel

Approach

hebben over de deskundigheid van de rechter op het terrein van het internetrecht.

Een van de problemen voor de rechter is dat deze niet altijd goed kan overzien wat er technisch plaats heeft gevonden. In dit vak worden een of meerdere recente uitspraken op het terrein van het internetrecht geanalyseerd. Onder andere door navraag bij partijen en advocaten wordt een technisch juiste reconstructie van de casus gemaakt. Naar aanleiding van de analyse zal mogelijk een andere juridische uitkomst kunnen worden gepresenteerd.

Behalve in het onderwijs, is ook binnen het onderzoek nauwe samenwerking tussen de juridische en AI faculteit. Zo worden de technische en juridische aspecten van *intelligent agents* in diverse projecten onder leiding van Frances Brazier (informatica) en Anja Oskamp (rechten) onderzocht. Een ander voorbeeld dat toont dat samenwerking tussen informatici en juristen interessant onderzoek kan opleveren is het BEST-project.

BEST-project

Het BEST-project is een onderzoeksproject waarin juridische kennis en kennis van de AI wordt gecombineerd. Er werken zowel juristen (de auteurs van dit stuk) als informatici (Frank van Harmelen, Michel Klein en een nog te werven programmeur) aan mee. In dit onderzoeksproject wordt een zoekstelsel naar rechtspraak ontwikkeld om partijen die een geschil hebben in staat te stellen inzicht te krijgen in hun juridische positie. Inzicht in de juridische

positie kan bijdragen aan de beslissing een zaak ofwel aan de rechter voor te leggen, dan wel de weg in te slaan van alternatieve geschillenbeslechting, zoals *arbitrage* (alternatieve geschillenbeslechting waarbij het geschil aan een of meerdere arbiters wordt voorgelegd die een bindend vonnis geven), *negotiation* (onderhandelingen tussen partijen) of *mediation* (bemiddelingsprocedure met een onafhankelijke derde als bemiddelaar). Het onderzoeksdomein beperkt zich tot Nederlandse aansprakelijkheidszaken. Dit zijn gevallen waarin iemand schade lijdt door toedoen van een ander en van mening is dat die ander deze schade ook moet vergoeden (denk bijvoorbeeld aan aanrijdingen, medische fouten, etc.).

Naar aanleiding van een juridische casus, die door een bij het geschil betrokken partij wordt ingevoerd, zal uit de database van *rechtspraak.nl* een aantal uitspraken worden opgehaald. Deze uitspraken zijn in juridische zin soortgelijk aan de door de partij ingevoerde casus. Het naar boven halen van relevante uitspraken wordt bemoeilijkt door het verschil in taalgebruik door leken en het taalgebruik gehanteerd door rechters. Om dit verschil in taalgebruik te overbruggen, zal een ontologie worden gemaakt voor de termen die door leken worden gebruikt. Deze termen zullen met behulp van *mapping* technieken gekoppeld worden aan de juridische termen. Op basis van de juridische termen kunnen uiteindelijk de relevante uitspraken uit de database worden opgehaald.

In dit onderzoeksproject staan een aantal problemen die zowel juridisch als technisch van aard zijn centraal, waaronder het ophalen van relevante uitspraken, het vatten

van “lekentermen” in een ontologie en het koppelen van deze “lekentermen” aan “juridische termen”.

Zoeksysteem naar rechtspraak

Voor het zoeken naar rechtspraak wordt gebruik gemaakt van zoekdocumenten. De zoekdocumenten zijn gebaseerd op juridisch relevante termen uit de wetstekst, dan wel uit de rechtspraak. Voor het zoeken naar juridisch soortgelijke zaken is het van belang dat aan de juridische aansprakelijkheidsvereisten is voldaan. De eisen voor het vestigen van aansprakelijkheid dienen in de opgehaalde zaken naar boven te komen, alvorens zij als relevant kunnen worden aangemerkt. Bepaalde juridische aansprakelijkheidsvereisten zijn letterlijk in de wet terug te vinden, zonder dat deze veel nadere interpretatie van de rechter vragen. De zoekdocumenten voor deze vereisten zijn rechtstreeks op wetstekst gebaseerd. Vereisten die door de rechter verder worden ingevuld, kunnen beter naar boven worden gehaald met behulp van zoekdocumenten, welke op tekst in uitspraken zijn gebaseerd.

Voor de ontwikkeling van een goed zoekstelsel is zowel kennis van de AI als juridische kennis belangrijk.

Ontologie

Het project heeft als doel de leek inzicht te geven in zijn juridische positie door op basis van een door hem ingevoerd feitencomplex juridische uitspraken op te halen die soortgelijk van aard zijn. Een probleem hierbij is het verschil in terminologie gebruikt door de leek, in de wetsteksten en in juridische uitspraken. Om het voor een leek mogelijk te maken zijn casus te beschrijven in eigen bewoordingen wordt een ontologie gemaakt voor lekenterminologie welke zal worden gekoppeld aan de ontologie voor juridische terminologie.

Retrieval van uitspraken

Na het “vertalen” van de door de leek ingevoerde casus naar juridische terminologie worden relevante uitspraken, dat wil zeggen uitspraken over soortgelijke zaken, opgehaald uit de database van *www.rechtspraak.nl*. Om relevante uitspraken op te halen uit de database worden zoekdocumenten gemaakt die gebaseerd zijn op juridische relevante termen. Zowel voor het maken van de zoekdocumenten als voor het evalueren van de retrieval resultaten is juridische kennis noodzakelijk.

Slot

Er is een duidelijke ontwikkeling die een geïntegreerde bestudering van de juridische en technische invalshoek noodzakelijk maakt. Het is een cyclisch proces, waarbij de techniek het recht beïnvloedt, het recht op haar beurt weer de techniek, etc. Door deze wisselwerking is onderzoek, waarbij tegelijk gekeken wordt naar zowel de juridische als de technische invalshoek, van groot belang. Dit onderzoek wordt binnen het *Computer/Law Institute* uitgevoerd op het terrein van geautomatiseerde en gedistribueerde systemen (ook wel *agent systems*). Tevens wordt dit onderzoek op het terrein van de online geschillenoplossing (of algemener: elektronische geschillenoplossing) uitgevoerd. Maar ook voor de praktijk is de wisselwerking tussen informatici en juristen van groot belang. Zonder de juiste technische input die rekening houdt met het recht (en vice versa), bestaat het gevaar dat voor de samenleving cruciale toepassingen niet goed werken. Een recent voorbeeld hiervan is de discussie over stemmen per computer; zie onder andere

<http://www.wijvertrouwenstemcomputersniet.nl/>. ø